

Лист МОН від 22.06.2022 р. № 1/6894-22 “Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період”

---

 document.vobu.ua /doc/13500

28 червня 2022 р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СПИСОК

від 22.06.2022 р. № 1/6894-22

Керівникам департаментів (управлінь) освіти і науки обласних,
Київської міської державної (воєнних) адміністрацій
Керівникам закладів післядипломної педагогічної освіти
Керівникам центрів професійного розвитку педагогічних працівників
Керівникам закладів дошкільної освіти

Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період

Шановні колеги!

Надсилаємо Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період.

Просимо довести зазначену інформацію до відомостей працівників місцевих органів управління у сфері освіти, керівників і педагогічних працівників закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти.

Додаток: на 13 арк.

Заступник Міністра Віра РОГОВА

Додаток

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану

Загальні відомості

Організація освітнього процесу з дітьми дошкільного віку в літній період в умовах воєнного стану здійснюється з урахуванням низки чинників.

Головне завдання закладів дошкільної освіти – зосередитися на збереженні, зміцненні й відновленні фізичного, психічного та духовного здоров'я дітей.

Діяльність закладів дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану в Україні необхідно спрямувати на організацію змістовної, різноманітної діяльності не лише з метою оздоровлення дітей, забезпечення їх активного відпочинку, закріплення й розширення уявлень про навколишній світ, а й для здійснення психолого-педагогічної підтримки. Тому надзвичайно важливо гнучко підходити до організації роботи закладу дошкільної освіти та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним і нетравматичним для дітей та педагогів.

Статтею 57¹ Закону України “Про освіту” визначено, що органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти; заклади освіти, установи освіти, наукові установи, їх засновники приймають у межах своєї компетенції рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території, для реалізації державних гарантій, визначених частиною першою цієї статті, в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

Тобто робота закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану організовується залежно від конкретної ситуації та з урахуванням заходів та завдань, що визначені військово-цивільною адміністрацією та засновником.

Окрім того, відповідно до п. 43 Положення про заклад дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 № 305, керівник закладу дошкільної освіти здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти. Також він організовує діяльність закладу дошкільної освіти, визначає функціональні обов'язки працівників, затверджує графіки роботи, посадові інструкції працівників тощо.

Зміст освітньої діяльності з питань дошкільної освіти в цілому та на період дії правового режиму воєнного стану зокрема визначається законами України “Про дошкільну освіту”, “Про охорону дитинства”, “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану”. Також розроблено Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану (лист МОН № 1/3845-22 від 02.04.2022) та підготовлено лист МОН № 1/3475-22 від 17.03.2022 “Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб”.

Звертаємо увагу, що організовувати освітній процес у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану слід відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (2021) та враховувати під час взаємодії з дітьми “Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти”. Оскільки Стандарт дошкільної

освіти є актуальним у будь-який час, утверджує політику держави в галузі дошкільної освіти, то заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам і під час дії воєнного стану.

Планування освітнього процесу

Планувати організацію освітнього процесу в літній період слід таким чином, щоб максимально забезпечити психологічний комфорт дітей та всіх учасників освітнього процесу, налагодити умови для відновлення їхньої нервової системи, посилити реабілітаційний напрям, активізувати роботу психологічної служби або практичного психолога при закладі дошкільної освіти, забезпечити передусім безпечне освітнє середовище і необхідний психолого-педагогічний супровід освітнього процесу.

Важливе завдання педагогів закладів дошкільної освіти – допомогти дітям подолати негативні наслідки травмивних подій та адаптуватися до нових обставин їхнього життя. Саме тому до планування освітнього процесу в літній період в умовах воєнного стану педагогічним працівникам необхідно залучати практичних психологів закладу дошкільної освіти й враховувати їхні рекомендації під час здійснення освітньої діяльності. Під час організації взаємодії з дітьми працівникам закладу дошкільної освіти слід послуговуватися листом МОН № 1/9-766 від 12.12.2019 “Щодо комунікації з дітьми дошкільного віку з родин учасників ООС/АТО, внутрішньо переміщених осіб та організації взаємодії з їхніми батьками”.

Також планування освітнього процесу має відбуватися з орієнтацією на тривале перебування в природному середовищі із залученням усіх природних ресурсів (повітря, вода, сонце, пісок, рослини, природне довкілля в цілому тощо), які сприяють загальному розвитку дитини та її освіті в цей період.

Освітня діяльність закладу дошкільної освіти здійснюється на основі розробленого плану роботи на навчальний рік і літній період, що схвалюється педагогічною радою закладу та затверджується його керівником (лист МОН № 1/9-344 від 07.07.2021 “Планування роботи закладу дошкільної освіти на рік”). План роботи літнього періоду може бути як складовою Плану роботи закладу на навчальний рік, так і окремим документом.

Календарне планування в літній період здійснюється вихователями на тих самих підставах, за такими самими вимогами, що й упродовж усього навчального року. Календарний план передбачає організацію життєдіяльності дітей протягом дня на день/тиждень (два тижні – для груп дітей раннього віку). Календарному плануванню освітньої роботи передують перспективне планування комплексів ранкової гімнастики та гімнастики після денного сну, загартовувальних заходів із зазначенням назв процедур і норм загартування, форм взаємодії з батьками (назва заходу, тема, дата проведення), завдання щодо виховання культурно-гігієнічних навичок. Вкрай важливим є формування та закріплення питань щодо культурно-гігієнічних навичок, які мають бути відображеними в плануванні вихователя.

Модель календарного планування освітньої роботи з дітьми на літній період вихователі обирають самостійно: за режимними моментами, сферами життєдіяльності, лініями розвитку; графічну, текстову тощо. Вона може бути спрощена, проте має відповідати вимогам внутрішнього локального документа (Інструкції з діловодства закладу чи Положення про планування). Пропонуємо ознайомитись із досвідом ефективного та креативного планування діяльності закладу дошкільної освіти на літній період від миколаївських колег у фаховому журналі “Дошкільне виховання” № 5 “Ефективне літо: плануємо роботу закладу дошкільної освіти” від консультанта Центру професійного розвитку педагогічних працівників Миколаївської міської ради, старшого викладача кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Ірини Романюк. В статті подано кілька варіантів підходу до планування освітнього процесу улітку, а саме: орієнтовний тижневий план-схема освітньої роботи, методичний проект “Освітня мозаїка літнього періоду у ЗДО” та освітній теренкур.

Безпека життєдіяльності

У реаліях сьогодення особливо значущим є розуміння, що життя постає найвищою цінністю людини (Загальна декларація прав людини, Декларація прав дитини, Конвенція про права дитини, нормативні документи ЮНІСЕФ), а потреба в безпеці є однією з базових потреб особистості (А. Маслоу). У Законі України “Про освіту” метою дошкільної освіти визначено забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок.

Іншим важливим чинником, який необхідно врахувати під час планування й організації освітнього процесу, є загальна ситуація, яка склалася в Україні у зв’язку з воєнними діями. Тому слід приділити увагу заходам безпеки в разі надзвичайної ситуації. Відповідно до додатка 3 до листа МОН “Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні” від 02.04.2022 № 1/3845-22 розроблено наступні пам’ятки: “План дій вихователя в разі укриття в приміщенні закладу”, “План дій на випадок блокування”, “План дій евакуації за межі закладу”, “Як діяти в разі надзвичайної ситуації”.

Одним із пріоритетних завдань літнього періоду має стати формування в дошкільників свідомого ставлення до власної безпеки, формування в них навичок безпечної поведінки та стресостійкості, збереження життя та здоров’я (фізичного, психологічного, емоційного). Тому варто під час літнього періоду провести Тиждень безпеки дитини. У його межах слід організувати освітню діяльність з дітьми за такими напрямками: правила безпеки під час евакуації, мінної безпеки (правила мінної безпеки, UNICEF розробила спеціальний комікс “Суперкоманда проти мін”); правила дорожнього руху; правила поведінки на вулиці, у транспорті, при зустрічах з незнайомими людьми; правила безпечної поведінки під час відпочинку на сонці, у лісі, біля водойми; користування електричними й газовими приладами; запобігання харчовим отруєнням і кишковим інфекціям та ін.

Одна зі складових безпечного освітнього простору – інформаційна безпека дитини. Дорослим (педагогам, батькам) слід постійно спілкуватися з дітьми, бути поруч, відповідати на їхні запитання, враховуючи вікові особливості. Разом із тим у розмові з дітьми обов'язково наголошувати, що нас захищають і ми переможемо.

При проведенні роз'яснювальної роботи серед вихованців щодо необхідності дотримання ними правил безпеки важливо говорити, що ми знаємо, як убезпечити себе, повторювати правила, як поводитися під час сирени, та правила безпеки під час обстрілів; закріплювати інформацію, яку дитина має знати відповідно до віку (власне прізвище та ім'я, адресу, кого з дорослих і де можна знайти, якщо дитина опинилась сама).

Важливо здійснювати систематичний моніторинг стану здоров'я (фізичного, психологічного) дітей дошкільного віку впродовж дня, співпрацювати із батьками дітей або законними представниками дитини та організувати зворотний зв'язок.

Організація освітнього процесу в разі епідемічної небезпеки

Літній період починається 1 червня і закінчується 31 серпня. Рівень епідемічної небезпеки визначається рішенням Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. Згідно з підпунктом 2 пункту 2 розділу II “Прикінцеві положення” Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)” на період встановлення карантину власником установи, організації або уповноваженим органом може змінюватися режим роботи закладу.

Із керівними принципами та заходами щодо безпечного функціонування закладу дошкільної освіти, а також розвитку дітей та підтримки працівників можна ознайомитися в постанові Головного державного санітарного лікаря України від 06.12.2021 № 23 “Про затвердження Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах дошкільної освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)”.

Організація освітньої взаємодії з дітьми

Враховуючи, що більшість закладів дошкільної освіти припинила свою роботу внаслідок воєнних дій, необхідно організувати освітню діяльність у літній період із урахуванням специфіки індивідуальної роботи, керованої вихователем, самостійної діяльності дітей та обов'язково організувати психолого-педагогічний супровід усіх учасників освітнього процесу. Звісно, сьогодні підтримки потребують усі діти, однак організація освітнього процесу має бути різною з урахуванням умов, в яких вони опинилися:

- проживають у місцевості воєнних дій;
- проживають у районах, де не здійснюються воєнні дії;

- проживають в Україні, куди родини тимчасово переїхали або евакуйовані;
- проживають у місцевості, що тимчасово перебуває під окупацією;
- залишилися без одного або двох батьків, мають батьків та інших родичів, які перебувають у лавах ЗСУ та ін.

Педагог має віднайти у своїй діяльності найліпші та найпродуктивніші способи зрозуміти кожну дитину та підтримати її. Команда UNICEF Ukraine підготувала добірку тілесних ранкових ігор за матеріалами психологині Світлани Ройз. Файл з іграми для зняття стресу у дітей легко завантажити на телефон і використовувати у випадках, коли немає зв'язку.

Важливо пам'ятати, що зараз і діти, і дорослі навряд зможуть грати в ігри чи реалізувати практики із закритими очима, адже у стресовому стані люди намагаються контролювати всі процеси, які відбуваються навколо. Якщо дитина в стані сильного стресу, то краще торкатися тільки тих частин тіла, що закриті одягом. Торкатися рекомендовано не поверхнево чи лоскочучи, а наче проминаючи тіло дитини. Якщо дитина просить повторювати якусь гру багато разів – погоджуйтеся, адже саме ця гра для неї найбільш терапевтична.

Під час планування різних форм організації життєдіяльності слід враховувати стан дітей, їхній настрій та віддавати перевагу різним формам взаємодії, як-от:

- бесіди про природу, пору року, про тварин;
- читання художніх творів з інсценуванням;
- образотворча діяльність: малювання, ліплення, конструювання тощо, що може відволікти дитину;
- різноманітні ігри з дітьми, адже для дитини дошкільного віку гра – це насамперед досвід, їхнє життя – це провідний вид діяльності.

Під час організації роботи з дітьми рекомендуємо уникати таких тем:

- про родину, адже зараз багато родин розкидано по різних країнах, ви можете мати справу з дітьми, які втратили когось із рідних;
- про війну, озброєння, небезпечні ситуації, пов'язані з воєнними діями;
- про мирне життя – це, з одного боку, приємні спогади, а з другого – зайве нагадування про те, чого нині складно досягти.

Під час спілкування з дітьми рекомендуємо відповідати лише на поставлене запитання.

У літній період педагоги зазвичай здійснюють освітню діяльність переважно фізкультурно-оздоровлювального напрямку з метою зміцнення здоров'я вихованців. Наголошуємо, що актуальним залишаються наразі Інструктивно-методичні рекомендації "Про організацію фізкультурно-оздоровлювальної роботи в дошкільних навчальних закладах у літній період".

Під час організації освітньої взаємодії з дітьми доречно використовувати такі форми роботи, як ранкова гімнастика на свіжому повітрі (з урахуванням небезпечної ситуації), заняття з фізичної культури, рухливі ігри та вправи, свята та розваги, туристичні походи, квести тощо. Фізична активність допоможе дітям зняти психо-емоційне напруження, поліпшити настрій та сприятиме загальному фізичному розвитку дошкільників.

Для забезпечення успішного літнього відпочинку та оздоровлення дітей в умовах закладу дошкільної освіти необхідно дотримувати виконання основних завдань роботи закладу на літній період і провести відповідну підготовчу роботу, яка передбачає:

- інструктаж з питань безпеки життєдіяльності дітей, техногенної, пожежної безпеки та цивільного захисту, охорони праці працівників закладу;
- поповнення та поновлення матеріалів для батьків (пам'ятки, буклети, рекомендації) щодо відпочинку з дитиною, профілактики травм і нещасних випадків із дітьми в літній період, інформації з домедичної допомоги дітям;
- забезпечення дидактичними іграми та матеріалами для організації художньої діяльності дітей на вулиці;
- забезпечення іграшками для ігор з вітром, піском, водою тощо.

На початок літнього періоду затверджують режим дня в усіх вікових групах, відповідно до орієнтовного розподілу часу на процеси життєдіяльності дітей та чинної програми, за якою працює заклад.

Улітку в закладі дошкільної освіти слід створити умови для максимального перебування дітей на свіжому повітрі, денного сну та різних видів відпочинку, відповідно до віку дітей. При цьому необхідно забезпечити одяг, взуття та головні убори дітей відповідно до температурного режиму та стану погоди. Також протягом дня слід забезпечити відповідний повітряний, руховий та питний режим дітей дошкільного віку.

Винятком є такі несприятливі умови, як:

- сильний вітер;
- температура повітря більше 35° С у затінку;
- злива, гроза;

– підвищений радіаційний фон тощо.

Послідовність різних видів діяльності та форм роботи з дошкільниками потрібно змінювати з урахуванням певних умов: погода, вік дітей та характер попередньої діяльності. Слід забезпечити логічне чергування спокійної діяльності та рухової активності дітей, правильний розподіл фізичного навантаження протягом усього дня.

Для того щоб зробити кожен день цікавим, пізнавальним для дітей, збагатити їхній життєвий досвід позитивними емоціями та власними відкриттями, радимо організовувати діяльність за принципами тематичних тижнів. Наприкінці такого тижня доцільно провести підсумковий день – це може бути тематичний день, розвага чи спортивне свято, виставка малюнків чи поробок.

Ранковий прийом дітей є найбільш сприятливим часом для введення дітей у тему тижня/дня (відповідно до перспективного планування) і надасть можливість вихователю зацікавити дітей, зосередити їхню увагу на тих моментах, які стануть предметом обговорення, дослідження цього дня. Під час прийому слід співпрацювати з батьками вихованців та приділяти увагу зворотному зв'язку з ними, особливо це стосується категорії дітей, які були в місцевості бойових дій.

У ранковий час доцільно передбачити індивідуальну роботу, бесіди, спостереження (за об'єктами та явищами природи), трудові доручення (чергування), різноманітні види самостійної діяльності дітей.

Протягом дня вихователь має організовувати різноманітну самостійну діяльність дітей за їхнім вибором: образотворчу діяльність з використанням пластиліну, олівців, фарб, фломастерів; розфарбовування; конструювання з будівельного матеріалу, паперу, природного матеріалу, ігрового матеріалу LEGO; дослідно-експериментальну діяльність тощо. Щоб самостійна діяльність дітей була дієвою та різноманітною, варто заздалегідь продумати та організувати для дошкільників спеціально облаштовані осередки. Це можуть бути:

– *художньо-творчий* (закріплені плівка чи старі шпалери в ігрових павільйонах, матеріали для образотворчої діяльності);

– *експериментальний* (виносні центри води та піску, невеликі ємкості з матеріалами для експериментів);

– *ігровий* (атрибути для ігор-драматизацій, сюжетно-рольових, творчих ігор: настільно-друковані ігри та ігри, виготовлені власноруч, тощо);

– *будівельно-конструювальний* (різні види конструкторів, залишкові та природні матеріали тощо);

– *природничий* (знаряддя праці для роботи на городі, у квітнику; матеріали для спостережень тощо).

Якщо на території закладу є “екологічна стежина” чи територія закладу освіти флористично багата та різноманітна, радимо проводити екологічні прогулянки та квести, різні види праці, спостереження за об’єктами та явищами природи, ігри природничо-екологічного змісту.

Більшу частину роботи з дошкільниками в літній період педагоги проводять на свіжому повітрі, тому рекомендуємо віддавати перевагу організації ігрової діяльності. У літній період у багатьох закладах дітей об’єднують у різновікові групи, тому під час добору ігор радимо враховувати не лише вікові особливості дітей групи, а й їхні уподобання та інтереси. Перевагу слід віддавати самостійним, вільним та сюжетно-рольовим іграм. Особливу увагу під час педагогічного супроводу ігрової діяльності необхідно приділяти ігровій взаємодії та організації спілкування дошкільників, враховуючи стан дітей, настрій та облаштоване середовище.

Робота з дітьми в другій половині дня спрямована переважно на організацію різноманітної ігрової діяльності. Доцільними будуть розваги, які можна провести на свіжому повітрі: ляльковий, настільний чи інший вид театру; дитячі концерти; спортивні, музичні, літературні дозвілля; читання художньої літератури з продовженням, розповідання казок та ін.

Зміст вечірніх прогулянок потрібно планувати з урахуванням усієї діяльності дітей протягом дня (спостереження, ігри, праця, фізичні вправи, індивідуальна робота, бесіди з батьками вихованців тощо) та з огляду на необхідність зменшити навантаження на дитину.

Робота з батьками

Звертаємо увагу закладів дошкільної освіти, де призупинено освітній процес у зв’язку з воєнними діями, на те, що педагоги продовжують виконувати свої обов’язки – вони виконують функцію модераторів, які пропонують педагогічну підтримку родинного виховання батькам. Щоб цей супровід був дієвим, радимо вихователям дотримувати послідовності та системності. Для цього в календарному плануванні на місяць/тиждень визначають теми та завдання, які будуть надані батькам у доступному форматі конкретного регіону (вайбер, телеграм за наявності комунікацій). Необхідно враховувати запити батьків щодо інформаційної підтримки, організувати зворотний зв’язок та дізнаватися, з яких напрямів освітньої діяльності (творчий, інтелектуальний, фізичний) батьки потребують інформаційної допомоги. Для закріплення та формування у дітей знань і вмінь у межах вибраних тем педагогічної підтримки родинного виховання рекомендуємо добирати та відправляти батькам невеликі завдання з урахуванням можливостей кожного вихованця.

У роботі з батьками доцільно використовувати онлайн-матеріали, розміщені на сайті МОН “Сучасне дошкілля під крилами захисту”, “THE LEGO FOUNDATION” – ігрові онлайн-взаємодії для дошкільнят.

На допомогу батькам дошкільників педагоги та дитячі психологи за підтримки МОН створили Telegram-канал “Підтримай дитину” (<https://t.me/pidtrumaidutuny>), де розміщено прості рекомендації, ігри та розвивальні вправи, які можна виконувати в сховищі, вдома чи під час евакуації.

Матеріали (ігри, вправи, завдання, аудіоказки, словесні ігри, завдання для артикуляційної гімнастики тощо) оновлюються щоденно. Всі публікації доступні для використання за наявності мобільного телефону та навіть нестабільного інтернету. Це допомагає вимушено переміщеним родинам користуватися матеріалами без перешкод. Варто зазначити, що частина матеріалів розроблена чи адаптована для дітей з ООП.

Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у період воєнного стану

В умовах воєнного стану важливим є продовження здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами (*далі* – діти з ООП) за місцем їх тимчасового перебування, максимальне збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників, які забезпечували навчання дітей з ООП, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг.

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою КМУ від 10.04.2019 № 530 (*далі* – Порядок), на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) дитини з ООП та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, наданого інклюзивно-ресурсним центром (*далі* – ІРЦ), керівник закладу дошкільної освіти утворює інклюзивну групу та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого ІРЦ.

Пунктом 5 Порядку передбачено, що у разі наявності висновку, що не містить інформації про рівень підтримки, така дитина розподіляється у групу закладу дошкільної освіти відповідно до складності її порушень з урахуванням рекомендацій команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами (за участю фахівців ІРЦ).

Якщо висновок ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, який було видано до введення воєнного стану в Україні, втрачено, то батьки (інші законні представники) дитини з ООП можуть отримати копію висновку на порталі АС “ІРЦ” (<https://irccenter.gov.ua/>) або у відповідному мобільному додатку.

Коли самостійно отримати копію висновку неможливо, батьки (інші законні представники) дитини з ООП можуть звернутися до ІРЦ за місцем тимчасового проживання дитини та отримати копію висновку або провести первинну (повторну) комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи.

Звертаємо вашу увагу, що відповідно до пункту 2 Порядку під час організації інклюзивного навчання висновки ІРЦ, видані до 01.01.2022, є дійсними до закінчення строку їх дії або до видачі в установленому порядку нового висновку.

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) внаслідок збройної агресії Російської Федерації) до закладу освіти подаються копії документа, що посвідчує особу (в разі наявності) та висновку (пункт 2 Порядку).

Також під час дії воєнного стану для створення інклюзивної групи, у разі наявності, додатково подається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Інклюзивна група утворюється на період дії вищезазначеної довідки або до моменту виїзду дитини з ООП до іншого місця проживання.

Пунктом 5 Порядку передбачено, що у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична кількість дітей з ООП в інклюзивних групах, визначена Порядком, не застосовується. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання дитини з ООП та створенні інклюзивної групи. Тобто в інклюзивній групі може бути більше трьох дітей з ООП.

Крім того, відповідно до пункту 7 Порядку у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) надаються дітям з ООП (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) фахівцями ІРЦ, педагогічними працівниками закладу освіти, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) та/або місце роботи внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Успішність корекційної роботи з дітьми з ООП, особливо дошкільного віку, залежить від дотримання принципу системності.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються згідно з індивідуальною програмою розвитку дитини, яка відповідно до пункту 6 Порядку складається на навчальний рік (у разі потреби за рішенням команди психолого-педагогічного супроводу – на літній період) та корегується, враховуючи результати роботи з дитиною, динаміку її розвитку тощо.

Враховуючи, що заклади дошкільної освіти у зв'язку з карантинними заходами та внаслідок збройної агресії російської федерації не працювали в навчальний період, вважаємо доцільним надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних групах, у літній оздоровлювальний період. Вищезазначені послуги надають з урахуванням індивідуальної програми розвитку дитини, "Гранично допустимого навчального

навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності”, затвердженого наказом МОН від 20.04.2015 № 446, та за погодженням з батьками і спеціалістами, які їх надають.

Відповідні рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України, надано листом МОН № 1/3710-22 від 28.03.2022.

Під час воєнного стану в Україні батьки дітей з ООП дошкільного віку, які потребують психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (заняття), можуть звернутися до найближчого ІРЦ за місцем постійного (тимчасового) проживання дитини та отримати відповідні послуги.

Особливу увагу треба зосередити на педагогічній діяльності в групах, до яких долучилися діти зі статусом внутрішньо переміщених осіб. Умови, в яких перебувають ці діти, не дозволяють повноцінно здійснювати їхній природний розвиток, навчання та виховання.

Такі діти потребують окремого психолого-педагогічного супроводу у процесі адаптації до нових умов. Педагогічні працівники закладу дошкільної освіти мають спостерігати за такими дітьми; враховувати в освітній роботі інформацію щодо їхнього психічного стану; впроваджувати такі види діяльності, які сприятимуть емоційній підтримці дітей, налагодженню комунікації з ними, нормалізації емоційного стану; використовувати індивідуальний підхід у роботі з вихованцями; залучати їх до колективної творчої діяльності.

Звертаємо вашу увагу, що МОН, Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні розроблено Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку (лист МОН від 08.06.2022 № 4/1196-22).

У вищезазначених Методичних рекомендаціях запропоновано інструмент оцінки розвитку сфер дитини раннього віку (соціальної, емоційної, сенсорної, мовленнєвої, когнітивної та рухової (фізичної)); подано перелік можливих особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та наявних освітніх труднощів у дітей дошкільного віку, які можуть бути їм притаманні; наведено методичний інструментарій вимірювання ступеня їх прояву, визначення бар'єрів, особливих освітніх потреб і стратегії подальшої підтримки.

Психологічний супровід учасників освітнього процесу

Через збройну агресію російської федерації особливої підтримки потребують зараз усі: діти, батьки, співробітники закладу дошкільної освіти, усі учасники освітнього процесу. Однак у центрі особливої уваги мають бути ті учасники освітнього процесу, які перебувають у складних життєвих обставинах: діти з категорії внутрішньо

переміщених осіб та їхні сім'ї; особи, які проживають на окупованих територіях або в зоні бойових дій; діти, батьки, педагогічні працівники, які зазнали насильства або потерпіли від дій окупантів та інші.

До подій, пов'язаних саме з війною в країні, і таких, що є причиною психотравм, належать: втрата родичів, близьких людей, тривале перебування у бомбосховищах, у ситуаціях підвищеної небезпеки, очікування інформації про зниклих рідних, переїзд до іншого місця або країни, адаптація до нових соціокультурних умов. Ці чинники спричиняють велику напругу, тривожність, розвиток невротичних станів, депресії у дітей та дорослих. Основними симптомами перенесеної травми в дітей, як зазначають психотерапевти, є порушення сну, настрою. Також можуть виникати фізіологічні реакції (свербіж, енурез, втома), діти можуть бути роздратованими, сумними, замкнутими, скаржитись на толовий біль тощо.

З одного боку, проживання дітьми стресових станів, пов'язаних із війною, спричиняє низку негативних наслідків, що проявляються в станах тривожності, гіперактивності або навпаки апатії, неможливості розслабитися. З другого боку, у дітей виявляється посилення розвитку патріотизму, прояву активності, турботливості, відповідальності, бажання бути корисним, що сприяє розвитку соціальної активності дитини. У першому випадку діти потребують спеціального психолого-педагогічного супроводу та допомоги, а в другому – підтримки у розвитку набутих позитивних якостей.

Окрім того, слід зазначити, що, коли батьки дітей дошкільного віку перебувають у стані тривоги, страху, тривалого напруження або відчувають інші негативні емоції/стани, це напряму позначається на загальному психологічному й фізичному стані їхніх дітей. Діти, які пережили травматичні події та почуваються в небезпеці через війну, мають розлади на комунікативному, когнітивному, психоемоційному рівнях. Це може проявлятися в домінуванні агресивної поведінки, підвищеній гіперактивності, порушеннях сну, концентрації уваги, проявах підозрливості, недовіри до знайомих та навіть близьких людей, розладах настрою, небажанні комунікувати з іншими тощо. Це все ускладнює процес нормального розвитку дитини та перешкоджає її повноцінному вихованню, освіті та соціалізації.

За таких умов істотно зростає роль психологічної служби системи освіти. МОН України надало закладам освіти методичні рекомендації “Перша психологічна допомога. Алгоритм дій”.

Для того щоб розробити ефективну програму роботи з дітьми на літній період в умовах воєнного стану, практичному психологу необхідно володіти також прийомами діагностики стану дитини. Для цього можна використати проєктивні методики (“Малюнок тварини, якої не існує”, “Малюнок мого настрою”, “Малюнок родини” та інші). Також практичний психолог має бути спроможним аналізувати стан дитини, виявляти ознаки тривожності, використовуючи метод педагогічного спостереження, психологічні методи діагностики стану вихованця.

Діти середнього дошкільного віку ставлять багато запитань, саме тому їхній вік називають віком “чомучок”. Вони можуть звертатися із запитаннями про війну, про насилля. Важливо не відвертатися, не казати “заспокойся”, а уважно слухати та коротко надавати правдиву інформацію відповідно до віку дитини. Не слід підіймати ті аспекти, про які дитина не запитує. Важливо бути відвертими, проте це не означає, що говорити потрібно все. Діти через казки вже знають, що існує добро і зло. Але все, що ви говорите, має бути правдою, інакше можна втратити довіру дитини. Відповіді “Я не знаю” теж нормально.

Важливо бути підготовленим до розмови. Іноколи дорослому складно відповісти на запитання дитини. У такому разі просто скажіть, що вам потрібен час, щоб надати відповідь. Але обов'язково знайдіть час, щоб поговорити з дитиною пізніше.

Запитання в дітей дошкільного віку можуть виникати неодноразово. Упевніть дитину в тому, що ви готові спілкуватися з нею в будь-який момент. Діти засвоюють інформацію по-різному: кожен у своєму індивідуальному темпі.

Під час взаємодії та спілкування з дітьми важливо допомагати їм висловити свої почуття. Реакція дошкільників на травматичний стрес може бути різною. Але спільним для всіх є те, що вони реагують ускладнено, оскільки діти не навчені реагувати на стрес, у них ще немає досвіду. І дорослим потрібно виводити дітей з цього стану. На думку фахівців, дуже важливо допомогти дітям висловити свої почуття.

На допомогу педагогічним працівникам закладів дошкільної освіти в контексті роботи з подолання кризових ситуацій та ліквідації їх наслідків в освітньому середовищі рекомендуємо Пам'ятку керівникам закладів освіти (“Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту”: навчально-методичний посібник – К. : Агентство “Україна”. – 2015. – 176 с.)

Для педагогічних працівників, як і для батьків вихованців, важливо володіти елементарними навичками самодопомоги, психологічної допомоги дитині/дорослому в стані стресу.